

“Norėtusi, kad visi pajustumėt, kokie mes laikini šiam pasauli ir kaip gera, kad mes kartu...”

Šie Juzefos Martinkėnienės žodžiai tarsi nematoma, bet aiškiai juntama gija supynė visus mūsų jausmus ir nuotaiką, visas pasakytas ir neišsakytas mintis tą vėlų “Rudens sonetų” vakarą Sariuose, kurio režisierė Švenčionių muziejaus etnokultūros skyriaus vedėja Elytė Svirbutavičienė pašventė Tautodailininkų sąjungos 30-mečiui.

Janina MACĖRAUSKIENĖ

Mokytoja Danutė Šilnienė kalbėjo:

- Kai prieš 30 metų atvažiauvau į Sarius, ši mokykla buvo pagrindinis apylinkės kultūros centras. Tačiau išsikėlė iš čia mokykla, ir patalpos ilgą laiką stovėjo tuščios. O šiandien ir vėl matau jas atgijusias, ir vėl skamba balsai - tarsi vėl sugrįžau į praeitį, į savo jaunystę...

Ši įspūdingą vakarą mes ne vienas, sėdintis seklyčia tapusioje senutėlėje buvusios mokyklos salėje, kažkur sugrįžome: į savo praeitį, į artimų ir brangių žmonių netektį, į dainų ir poezijos žavesį, į tylą, kai kalbama tik širdimi...

- Aš neminėsiu pavardžių. Pasakysiu tik, kad šiandien susirinko tie, ku-

rie visą laiką buvo su manimi ir bėdoj, ir džiaugsme. Ir ši šventė - didelis dėkingumas visiems, - pradėdama renginį pasakė jo organizatorė - tautodailininkė Juzefa Martinkėnienė. O tų, kurie supranta ir vertina meną, kurie kartu su Juzefa nuo pirmojo jos paveikslo, - tikrai daug. Sariuose, Švenčionyse ir kituose rajono kampeliuose.

Čia atvyko ir tolimesnių svečių: Lietuvos baltarusių koordinacinės tarybos pirmininkas, operos dainininkas, Levonas Muraška, BR pasiuntinybės patarėjas kultūrai Vasilijus Želtko ir vyresnysis referentas Valentinas Stechas.

Šiandien trūko čia tik vienos - mylėjusios meną, mokėjusios užjausti ir suprasti, taurios ir jautrios širdies - Ritos Lapkaus-

Juzefa Martinkėnienė ir Laima Ignatova

kaitės. Jos atminimas pagerbtas susikauptimo minute. Ir kokie prasmingi tada tampa Juzefos žodžiai: “Kalbėkime, kol mes čia, kol gyvi...”

Šįkart Juzefos paveikslo nebuvo svarbiausias renginio akcentas. “Aš jau pasiekiau daug: per metus - kelios parodos, žmonių pagarba, pripažinimas... Dabar noriu padėti kitiems, kas to verti”, - dar gerokai iki renginio kalbėjo man ponia Juzefa.

O tie kiti ir to verti - irgi sariškiai: karpinių meno atstovė Laima Ignatova ir Vilniaus valstybinio universiteto magistrantas filologas, beje, Juzefos sesers

Elyzos sūnus, Darius Kovzanas. Nykios apšviesto buvusios mokyklos koridoriaus sienos tą vakarą spindėjo ypatinga šviesa. Žvakučių liepsnelės žaidė Laimutės paveiksluose, tarsi atgytų pasakų bokštai ir senųjų bažnyčių varpinės, tarsi sulinguotų vėjuje palaukės smilga ar lietuvis darželio rūta... Žvakučių liepsnelės tarsi parėškino ir rūstoką Sarių peizažą Dariaus paveiksluose, Martinkėnų šeimos portretus... Žinau, kiek jaudulio patyrė karpinių autorė Laimutė - juk tai pirmoji jos paroda, jos pirmoji išpažintis prie daugelio daugelio akių. Pirmasis

žingsnis į pripažinimą jau žengtas - su gitara ir savąja daina čia atvykęs geras Juzefos draugas - garsus lietuviškų dainų autorius ir atlikėjas Vytautas Babravičius pakvietė ją su paveikslais į savo kūrybos renginį Vilniuje.

- Neseniai ėmė baimė: senieji išeina, o naujų nėra. Ir štai šiomet mes vėl pasijutome tvirti: kiek naujų menininkų, kiek poetų! - kalbėjo muziejaus direktorė Vanda Stanevičienė.

Dvi valandas neatsigėrėdami klausėmės mūsų krašto poetų ir dainininkų - mažų, jaunų ir vyresnio amžiaus, įvairiausių mūsų krašto kalbomis kalbančių, kuriančių poezijos posmus, dainuojančių savo kūrybos ir liaudies dainas.

Elytė Svirbutavičienė sugebėjo meistriškai sujungti visa tai į vieną visumą, kurią išsinešėme iš to vakaro kaip pačią brangiausią dovaną mums visiems.

O atsiveikindamas ponas V. Stechas Baltarusijos pasiuntinybės vardu padėkojęs už renginį, Juzefai pasakė: “Ačiū Jums ir už tai, kad neišsižadėjote nei savo gimtinės, nei savo kalbos”...

“Užmirštas vienkiemis”

Bet mums atrodo, kad į jį vis tiek kažkas ateis...

Janina MAČERAUSKIENĖ

Taip nuteikia ne vien šis Edmundo Gudaneco paveikslas. Dar vienas - “Varguolė”. Tamsiame šventoriaus kamputyje susigūžusi nelaimėlė, prašanti išmaldos. Ir ne senutė, kuri negalėtų užsidirbti duonos pati - dar gana jauna ir stipri moteris. Bet vėl gi, net pats to nesuvokdamas, dailininkas nutapė ir erdvę minčiai - už niūrių šventoriaus skliautų negali nematyti ir saulėtos dienos vaiskumo. Gal kam nors tai pasirodys kaip kontrastas, o gal kam - kaip viltis...

Pats dailininkas apie šį paveikslą sakė: “Nutapiau sukrestas šių dienų tragedijos”. Likimo, kažkiek susišaukiančio su jo paties likimu. Nuo pat vaikystės labiausiai mėgęs piešti, svajojo apie Dailės institutą. Profesorius, pastebėjęs neeilinius jo gabumus, sakė: “Jei įstosi, priimsiu į savo grupę”. Tačiau konkurso nepraėjo. Tas pats profesorius siūlė bent jau pasilikti prie instituto. Bet Edmundui gyvenime viskas būna tik vieną kartą. Įsigijo

braižytojo specialybę. Ir visą laiką dirbo kariniame dalinyje dailininku. Pažadėjo, ketverius metus - Vokietijoje. Deja, pirmaisiais nepriklausomybės metais jis kažkam pasirodė nepatikimas dirbti Lietuvos kariuomenėje. Štai nuo tol jis - bedarbis. Žmona apie jį sakė: “Jis, ištikus nesėkmei, tuoj pat užsisklendžia savyje tarsi kiaute. Nesiskundžia, teisybės niekur neieško - išlieka, kaip visada, be galo ramus. Ta ramybė jam gyvenime ir kenkia”.

Ir štai šiandien Edmundas prisipažįsta vėl tarsi atgimęs, vėl kupinas vilčių. O priežastis ir stimulus buvo pirmoji Juzefos Martinkėnienės paveikslų paroda. Tada jam ir kilusi mintis parodyti savuosius darbus savai dailininkei - juk Juzefa kažkada dirbo tuose kraštuose, kur ir jo seneliai gyvena - Boreišiūnuose. Įsidrąsinęs ir pravėrė kartą Edmundo Juzefos dailės studijos duris. Atsivežė pluoštą seniau pieštų paveikslų.

O štai šiandien toje pačioje studijoje jau atida-

Advento dainas dainavo etnokultūros skyriaus vedėja Elytė Svirbutavičienė su Sarių moterimis - Gudeliene, Stankevič ir Pauliukėniene

ryta pirmoji Edmundo Gudaneco paveikslų paroda. Ne vienas, gerai pažįstantis Edmunda, stebėjosi, kaip jis, toks ramus žmogus, sugėbėjo su tokia aistra kibti į darbą. Studijos sienos nukabinėtos daugiausia jau dabar pieštais peizažais, tarsi nepakartojamo grožio Sarių gamtos nutapytais. Ir tik per porą savaitių.

Suprantama, meno teoretikais galėtų pasakyti, ko trūksta šiuose paveiksluose, kas tobulintina. Tačiau, mums, paprastiems žiūrovams, jo paveikslai suteikė daug džiaugsmo, nes mes, kaip kad sakė pati šios parodos organizatorė Juzefa, vertiname juos ne kaip kritikai, bet pagal tai, kaip jie

veikia mūsų jausmus. Todėl ir “Kalėdų vakaras”, ir “Kristus”, ir “Ruduo”, ir “Rasa” jaudino mus, žavėjo, ir norėjosi kiekvienam kuo ilgiau šalia jų pabūti.

Taip jau sutapo, kad šiemet Respublikos Tautodailės 30-metis subrandino rajone ne vieną gražų vaisių. Tai jau trečioji paroda Sariuose, skirta šiam jubiliejui. Todėl su tokia meile juos režisavo Nalšios muziejaus etnokultūros skyriaus vedėja Elytė Svirbutavičienė. Net savotiškai gaila, kad prie degančio medžio - visų renginių šioje studijoje simbolio - daugiau jau ne-

besusitiksime - labai greitai jį pakeitė kalėdinė eg-lutė. Edmundo paveikslų paroda tarsi užbaigė senųjų metų ciklą. Ir simboliška, kad žvakės ant medžio pirmajai Edmun-do parodai uždegė jo duk-relė.

Simboliška ir tai, kad prasidėję metai - Jaučio - yra būtent Edmundo metai. Beje, Juzefa Martinkėnienė nė kiek neabejoja, kad su jais ateis ir pripažinimas, kaip kad praėjusiais atėjo sėkmė pas ją, Žiurkės me-tais gimusią.

Būtent sėkmės jauna-jam dailininkui linkėjo į pa-rodą atvykusi Lietuvos kultūros fondo dailininkė

Rasa Galickienė, meninio žodžio meistras - rašytojas ir publicistas Alfredas Guščius, rajono architek-tas Petras Savukynas, prieš tai įvykusios karpinių paro-dos autorė Laima Ignato-va, kaimo dainininkės Ri-ma Gudelienė, Olga Stan-kevič ir Halina Pau-liukėnienė, sudainavusios šia proga keletą Advento dainų.

- Atvažiuom jau tam-soj, o patekom į puikią dva-sios šviesą, - sakė A. Guščius. - O juk nei tos žvakės, nei šviesos, nei bet koks menas, atėjęs į Sarius, savaime neatsiranda. Visa tai uždega geri žmonės ir menininkai.

Prie "degančio medžio" - Juzefa Martinkėnienė su Edmundu ir jo šeima

Vilniuje atidaryta Juzefos Martinkėnienės tapybos darbų paroda

Janina MAČERAUSKIENĖ

Vos metai praėjo nuo tapytojos Juzefos Martinkėnienės pirmosios darbų parodos Švenčionyse. O šiandien jau lipame erdviais garbingiausios Respublikos parodų vietos - Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos - laiptais į pirmąją respublikinę tautodailininkės Juzefos Martinkėnienės paveikslų parodą. Nejučia palygini aukštą ir tamsoką Švenčionių kultūros namų salikę su šia. Ir supranti, kad tokia garbė yra suteikiama ne kiekvienam, nes paveikslai, kaip ir kiekvienas Dievo ar žmogaus rankų kūrinys, mėgsta erdvę ir šviesą.

Į parodos atidarymą su gužėjo gražus meno ir autorės gerbėjų būrys. Šią išties jaudinančią šventę pradėjo Vytautas Babravičius - gerai žinomas ne tik mūsų šalyje, bet ir už jos ribų, lietuviškų dainų atlikėjas - daina "Jovarai". Kaip vėliau buvo pasakyta, ši pradžia - ne atsitiktinė. Jūk tai Babravičius kažkada ir atvedė pirmąkart Juzefą į

šią salę bei pristatė parodos rengėjams. Ir patikino, kad ji tikrai neapvils.

- Išties ši paroda mums padarė šokiruojantį įspūdį, - kalbėjo atidaryme Tautodailininkų sąjungos pirmininkas Jonas Rudinskas. - Pernai mes tikrai pajutome jautrią Juzefos sielą, bet nesitikėjome tokio darbštumo ir tokio jos, kaip menininkės, brandumo, asmenybės tvirtumo. O mūsų sąjungos tikslas - visapusiškai remti tokius žmones ir padėti jiems tapti mūsų visuomenės žvaigždėmis.

Leopoldas Stanevičius, besiruošiantis išleisti antrąją savo poezijos knygą ir prašęs Juzefos ją iliustruoti, man sakė labai nušėpęs, kad Juzefa tokia jauna. Žiūrindamas parodą galvojęs, kad tai brandaus amžiaus ir tikros profesionalės darbai. Ne vieną jį tas stebino. Ir džiugino. Mes pažįstame Juzefą Martinkėnienę kaip dailininkę. Bet gal ne kiekvienas žino, kad ji dar ir eiles kuria. Labai lyriškas, šviesias, kaip

ir jos paveikslai. Vieną eilėrašį ji parodos atidaryme padovanojo mums visiems. Skaitė jį baltarusiškai - kaip padėką kraštui, kuriame gimė ir užaugo, žmonėms, kurie padėjo surengti jai šią parodą - tai baltarusių klubui "Siabryna" ir jo pirmininkui Valentinui Stechui. Daug šiltų žodžių išsakė Juzefai atvykusi kartu su p. Stechu į parodos atidarymą Baltarusijos pasiuntinybės Lietuvoje kultūros paveldo patarėja Natalija Golubeva. Juzefos talento garbei Vilniaus baltarusių mokyklos mokinių ansamblio atliko baltarusių liaudies dainą.

Džiaugėsi, priėmusi į savo būrį dar vieną talentingą tapytoją, Tautodailininkų sąjungos Vilniaus bendriją. Jai vadovaujanti Elena Andriulienė Juzefos darbus pavadino unikaliu reiškiniu tapyboje - kai buvo tariamasi dėl parodos, autorė turėjo tik sumanymus. Ir štai. "Bet mes gerai žinome, per kokias kančias ji tai padarė", - sakė p. Andriulienė. Juzefą sveikino bendradarbiai,

Tapytoja Juzefa Martinkėnienė

draugai, pažįstami, giminės, į parodą atvykę švenčioniškiai - rajono meras Kęstutis Trapikas, kultūros skyriaus vedėja Danutė Vigelienė, jos "gražiausio Lietuvoje kaimo" - Sarių apylinkės viršaitė Janina Jankevičiūtė, kiti jos talento gerbėjai, išsakė gražiausius žodžius, pridovanojo glėbius gėlių. O tautodailininkas Juozas Jakštas kartu su rože įteikė ir simbolinę dovaną -

korį medaus, linkėdamas ir darbštumo, ir sveikatos. Šventę uždarė Švenčionijos klubo dainininkės.

Dar ilgai nesiskirstė žmonės, ilgėliau stabteldami prie vieno ar kito labiau patikusio paveikslėlio, pasišnekučiuodami ar tiesiog gerte gerdami šios šventės grožį, jos skleidžiamą šilumą ir čiurlionišką šviesą iš naujojo ciklo Čiurlionio dieno-raščio temomis.

Pavasario lygiadienis, nulėmęs ir gyvenimą, ir kūrybą

Trys klausimai savo 50-ąjį gimtadienį švenčiančiai respublikos tautodailininkei iš Saurių kaimo Juzefai Martinkėnienei:

Janina MAČERAUSKIENĖ

Juzefa Martinkėniene: "Geriausiai jaučiuosi per mėnulio pilnatį..."

- Praėjo treji metai nuo pirmosios Jūsų tapybos darbų parodos Švenčionyse, kai mes pirmąkart pamatėme netikėtai sužibusį talentą. Sakykit, kaip pasikeitė Jūsų gyvenimas per tuos metus?

- Labai pasikeitė. Per trejus metus surengtos 9 personalinės parodos, dalyvauta trijuose respublikiniuose konkursuose. Paskutiniame - šiame Ignalinoje, kuris buvo skirtas Česlovui Kudabai. Ir kiekvienas toks renginys davė man labai daug. Tai ne tik atsivežtos padėkos. Pamačiau kitų tautodailininkų darbus, o svarbiausia - supratau, kad ir mano stiliui yra vieta tautodailės padangėje. Dėkinga likimui, kad susipažinau su Nacionalinės premijos laureatu Vytautu Valiumi. Jis pastebėjo mano darbus, ir jo patarimas - likti savimi - man labai brangus.

Dabar net neįsivaizduoju, kaip gyvenčiau be bendravimo su meno žmonėmis, be tų išvykų po Lietuvą, kur tiek daug pamatyta, sužinota,

(Nukelta | 2 psl.)

Pavasario lygiadienis, nulėmęs ir gyvenimą, ir kūrybą

(Atkelta iš 1 psl.)

susipažinta. Džiaugsmo teikia žinojimas, kad tu nestovi vietoje, kad gali padėti ir kitiems. Laiminga, kad "išvedžiau" į gyvenimo kelią, kuriuo dabar jau sėkmingai žingsniuoja pats, Edmundą Gudanečą. O jo pirmoji paveikslų paroda buvo surengta Sariuose.

- Kaip pasikeitė Jūsų kūryba?

- Ji, man atrodo, pasikeitė. Geresnė dabar ar ne - tegul vertina žiūrovai. Šįkart bandau reikšti save ryškiai spalvomis. Jaučiu, kad kita paroda ateity turėtų būti filosofinė - būtent į ją dabar pradėjau gilintis. Tik reikia dar daug apmąstyti, kad galėčiau tapyti.

Ir harmonija, ir pusiausvyra mano kūryboje - ne atsitiktinės. Pavasario lygiadienis, per kurį gimiau, lemia ir mano gyvenimą, ir

kūrybą. O kiek kartų norėjau padėti teptukus, nes finansinės problemos tiesiog smaugia. Kad kas žinotų, kaip man sunku prašyti kitų paramos?! Ir ačiū tiems, kurie tą supranta.

- Kaip pasikeitė Jūs pati?

- Dabar pasinėriau į Rytų filosofijos studijas. Ir sulaukusi 50-ies, vėl pamaciau pasaulį vaiko akimis: tiek mažai jį pažįstu, taip mažai žinau. Todėl norisi gyventi ilgai ilgai ir kuo daugiau sužinoti.

Astrologė, kuri man padeda gilintis į šias filosofines studijas, taip ir sakė: manyje iš prigimties yra šiek tiek avantiūrizmo, šiurkštumo, švelnumo... Mane globoja Neptūnas, Venera, Mėnulis. O tai siejasi su menais, todėl, jos manymu, manyje anksčiau ar vėliau turėjo nubusti tapytoja ir okultikė. Gal todėl

geriausiai jaučiuosi per mėnulio pilnatį - matyt, iš jo gaunu sau energijos.

O žmonėms padedu... per Taro kortas. Galiu tą paaiškinti taip: nesu jokia viršininkė - tik paprasta moteris, nieko materialaus kitiems duoti negaliu. Todėl tik tobulindama save galiu būti reikalinga kitiems. Kodėl žmonės į mane kreipiasi? Juk kokioje aklatvietėje beatsidurtum, išeitis vis tiek yra. Ir klausti kortų patarimo daug patikimiau nei neištikimo žmogaus.

Taro kortas man atvežė iš Airijos. Beje, tokias kažkada savo žmonai nupatė ir Salvadoras Dali. Tačiau imdama jas į rankas, būrėja širdyje neturi turėti nė vieno akmenėlio - siela turi būti tyra. Žmonės iš prasto smalsumo burtis šiomis kortomis neateina - jie turi aiškiai žinoti, ko nori. Tačiau išvadas padaryti labai sunku, nes reikia jausti,

J. Martinkėnienė su jaunosiomis pagalbinėmis Jurga Gecevičiūtė ir dukra Rita.

kada korta sako teisybę. Beje, ir žmogus jaučia, kada jam ištis blogai - tada burtis tiesiog nenori pats.

Būtent per astrologiją supratau, kad mano skaičius - 13: stodama į Gardino žemės ūkio insti-

tutą išsitraukiau 13 bilietą ir įstojau. Gyventi per studijas man pasūlė 13 namo 13 butą. Todėl ir jubiliejinėms parodoms Vilniaus "Vitražo" galerijoje pateikiau 13 darbų, o Švenčionyse- 21. Štai kodėl ir tapy-

ti pradėjau nuo... juodų kryžių juodam fone...

- Dėkoju už pokalbį ir linkiu visų svajonių išsipildymo.

Algio Jakšto nuotr.